

јули 1995.

МИЛОШ ЛУКОВИЋ, *Развој српскога правног стила*, Београд, 1994, 1–164.

Ниво развијености једнога језика мери се његовом социјалном и функционално-стилском раслојеношћу.¹ Наш језик је тек пред крај XIX века добио своју „књижевну архитектонику (...), свој стални и устаљени лексички фонд; тек тада је добијена могућност за развитак и диференцијацију његових стилова.“² Међутим, о тој диференцијацији и раслојавању мало је у нашој науци до недавно вођено рачуна, те је из тог домена и мало уочено и мало описано.³ Посматрана у том контексту, књига Милоша Луковића „Развој српскога правног стила“ сврстава се у ред малобројних, пионирских радова који дају конкретан опис једног функционално-стилског регистра, тачније једног сегмента тога регистра — законодавно-правног подстила у дијахроној перспективи: тај сегмент је синтакса. Можда би наслов књиге могао бити нешто ужи, прецизнији, с обзиром на то да се говори само о језику правних докумената, јер када се говори о правном стилу, не би требало занемарити усмену компоненту, или како Б. Тошовић то назива „усмени комплекс“⁴

¹ „... сваки посебни природни људски језик *раслојава* се зависно од тога какву има улогу односно функцију у друштву и култури, у комуникацијским, интеракцијским и стваралачким процесима, о којој теми саопштава, ко њиме говори или пише, с ким, када, где, и у којој прилици тј. ситуацији га употребљава, с којим циљем, у којој области живота, рада или стваралаштва, итд. (...) Процеси раслојавања (...) могу се (...) свести на неколико основних типова: (1) *функционално*, (2) *социјално*, (3) *индивидуално*, (4) *територијално раслојавање језика*.“ (Милорад Радовановић, *Социоллингвистика*, Нови Сад, 1986, стр. 165–6). На основу функционалног раслојавања настају тзв. функционални стилови (или функционално-стилски регистри), нпр. књижевно-уметнички, публицистички, научни, административни, разговорни. Од великог броја дефиниција функционалног стила, најобухватнија је, можда, дефиниција коју даје М. Н. Кожина: „Функционални стил је особен карактер говора ове или оне социјалне врсте која одговара одређеној области друштвене активности и њој корелативном облику свијести, коју стварају особености функционисања у тој области језичких средстава и специфична говорна организација, што даје одређену њену општу стилистичку обојеност (макрообојеност)“. М. Н. Кожина, *Стилистика русског језика*, Изд. 2-е, Просвещение, Москва, 1983, стр. 49.

² Р. Бошковић, *Одабрани чланци и расправе*, ЦАНУ, Титоград, 1978, стр. 189–190.

³ „Постојање функционалних стилова, тј. функционалног раслојавања језика, српско-хрватска дескриптивна и нормативна стручна литература по правилу ни посредно ни непосредно не региструју.“ М. Радовановић, н. д., стр. 166.

⁴ Б. Тошовић, *Функционални стилови*, Сарајево, 1988, стр. 81.

језика права: оно што називамо језиком суднице⁵ или употребом језика у судници, језик тужилаца, судија и адвоката.

Одабраној теми аутор ове књиге приступио је на најбољи начин: интердисциплинарно. Са становишта правне науке и са становишта језичке науке, у контексту друштвеном и историјском.

Да би описао синтаксичко-стилске одлике језика првих закона у младој, послеустанничкој Србији, Луковић најпре расправља о језику као средству исказивања правних садржаја, а затим о лингвистичким односно функционално-стилистичким схватањима језика права. Затим детаљно прати и анализира прилике и догађаје у друштвено-политичком животу Србије од 1815. па све до краја 1918. године, дајући тако нужан социолингвистички оквир своје истраживању. У тај оквир смешта и детаљан приказ стварања и борбе за прихватање стандардног српског језика, почетака модернизације и раслојавања тога језика и језичких особености законодавства у раздобљу 1868–1918. године. Ову вишеслојну анализу друштвених, историјских, законодавно-правних и стандардно-језичких прилика Луковић затим претаче у конкретну анализу синтаксичко-стилских својстава одабраног корпуса правних прописа⁶ у Србији од 1868. до 1918. При том поново наглашава да језик тога корпуса „илуструје стање и развој синтаксе и стила и специфичности употребе *стандардног* језика у законодавству.“⁷ Аутор се, дакле, одлучио да анализира само синтаксичко-стилске, а не и лексичке карактеристике. Пошто се основне карактеристике функционалних стилова тичу инвентара, избора и употребе пре свега лексичких и синтаксичко-семантичких⁸ језичких средстава, мало је необично да се из описа једног стилског регистра сасвим искључи лексика. Своје налазе аутор пореди са савременим стањем. Као основу за поређење узима савремени, условно речено општеважећи језички стандард. Третирање законодавно-правног стила, или према класификацији Б. Тошовића подстила административног стила⁹, као дела стандардног — у овом случају српског — језика, потпуно је оправдано. Било би, међутим, веома добро када би постојао савременији опис језика закона или правних прописа, опис рађен на савременом материјалу (бар последњих педесет година)¹⁰, са

⁵ Овај аспект језика права има дугу и богату традицију као беседништво. Његов значај је давно уочен, али је као језички и функционално-стилистички феномен до данас остао неистражен и неописан: „У правним односима људскога друштва имало је беседништво такође врло важнога утицаја. Јавна одбрана правде и правце јавља се врло рано, још пре појаве правога судског беседништва код Грка и Римљана. Судска беседа, коју код Грка Лизијас, а код Римљана Хортензије заснива и Марко Тулије Цицерон узноси до највеће висине, уноси много светлости и правилнога схватања појава и тиме омогућава и сређивање правних односа.“ Б. Ђ. Нушић, *Реторика*, Београд, 1934, стр. 27.

⁶ Корпус је изузетно богат: 146 правних аката обухваћених појмом „правни пропис“ који чине устав, закони и подзаконска акта.

⁷ М. Луковић, *Развој српскога правног стила*, Београд, 1994, стр. 76.

⁸ Основне карактеристике функционалних стилова „тичу се инвентара, избора и употребе језичких средстава (нарочито лексичких, синтаксичко-семантичких и текстуелних)...“ М. Радовановић, н. д., стр. 166.

⁹ Б. Тошовић, н. д., стр. 82.

¹⁰ Од користи би свакако било упоредити неке Луковићеве налазе са налазима Д. Бећар изнетим у раду „О употреби зависних падежа у језику статута Градског саобраћајног

чијим би налазима Луковићеви налази били директно упоредиви.¹¹ Многи од тих налаза тада би се могли уопштити као карактеристике писаног комплекса административно-правног језика односно стила.¹²

Указала бих, на основу анализе Луковићевих налаза, на најмаркантније карактеристике тога типа. То је, пре свега, употреба неекспресивних језичких средстава¹³, дакле потпуно одсуство афективности у језику правних прописа. То се не односи само на изостанак експресивне лексике, синонимског богатства и сл., него и на потпуни изостанак нпр. аориста и имперфекта као глаголских облика који имплицирају доживљеност и неку врсту личног односа. Ниска фреквенција експлицитних форми императива и коришћење других глаголских облика (презента, инфинитива, футура) за изражавање императивних значења такође припада овом корпусу неекспресивних језичких средстава и обавези да се не исказе никакав лични став. Тенденција обезличавања и уопштавања видна је у низу језичких специфичности: то се, пре свега, односи на изузетно високу фреквенцију јављања инфинитива, затим имперсоналних реченица — нарочито оних са анонимним и уопштеним агенсом (типа *забрањује се*, *овлашћује се*) и пасивних реченица (нарочито афиксалног пасива типа *ујамчава се*, *изузимају се*). Међу специфична обележја овога типа текста спадају и номинализације представљене фреквентном појавом девербативних именица

предузећа у Новом Саду“, *Прилози проучавању језика*, Нови Сад, 1973, бр. 9, стр. 1–53, пошто се такође ради о језику правног акта, а уз то савременом језику. Већ површан поглед на ову систематичну, исцрпну и што се корпуса тиче ексклузивну студију, указује на неке подударности Луковићевих налаза са налазима Д. Бећар. То су, пре свега, закључци да „Конструкције зависних падежа у језику анализiranог текста функционишу у великом броју примера као номинализоване реченичне структуре постављајући се у однос својеврсних граматичних синонима према зависно-сложеној реченици.“ (стр. 50 у н. д. Д. Бећар), затим да се „Падежне конструкције (се) највећим делом јављају као кондензатори релативних реченица“ (исто, стр. 50), да се „Мноштво падежних конструкција с предлозима и без њих појављује (се) у улози израза и фразеолошких спојева. Готово свака падежна веза гради својеврсне усталене изразе“ (исто, стр. 50). Ту су, затим, запажања о појединим падежним конструкцијама, нпр. од + генитив у пасивним реченицама и фреквентна генитивна синтагма *од старане* (види М. Луковић стр. 105, Д. Бећар стр. 53), инструментал именице *јуш* у предлошкој функцији с генитивом — *јушем решења* (М. Луковић 108, Д. Бећар 53), прилог *сходно* у предлошкој функцији с дативом — *сходно пројисима* (М. Луковић 110, Д. Бећар 53) итд.

¹¹ Директно поређење са савременим језичким материјалом када је реч нпр. о употреби глаголског прилога садашњег у придевској функцији, особини за коју М. Луковић каже да је „врло ретка у савременом језичком стандарду“ (М. Луковић, н. д., стр. 134 и 143), показало би, супротно Луковићевој тврдњи, да се деklinабилна форма на *-ли* „најчешће јавља у оквиру *ајрибутишке* функције и то са *јојридевљеним* значењем“ и да та форма „данас у језику егзистира као све продуктивнија *јридевска* и *партиципска* категорија.“ Уп. Љиљана Батинић, Употреба деklinабилних форми на */-ћи/* у савременом српскохрватском језику, *Прилози проучавању језика*, књ. 23, Нови Сад, 1987, стр. 88–89.

¹² Овим се, наравно, не доводи у питање адекватност неких општих карактеристика овога стила као што су прецизност, јасност, недвосмисленост, строгаост, објективност, клишеизираност.

¹³ Познато је да „аутор књижевног дјела може да из језика узима све оно што му одговара (...), за новинара се зна када може употријебити стилистички обојена средства: научнику је у највећем броју случајева *избор сужен на неекспресивна језичка средства, а што се још више односи на законодавца*“ (подвукла М. Ј.), Б. Тошовић, н. д., стр. 76.

и декомпонованих предиката. Битна карактеристика језика закона свакако је и веома фреквентна употреба потенцијала, као и употреба везника *ако* као најфреквентнијег међу везницима: избор ова два језичка средства у потпуном је складу са условљавајућом (ако-онда) природом правних прописа. И налаз о врло малој заступљености перфекта и опет о потпуном изостанку аориста и имперфекта као глаголских облика за означавање прошлих радњи, као и о ретким примерима употребе глаголског прилога прошлог, потпуно одговара природи закона који треба да одреде, прецизирају, будућа а не прошла понашања.

Нови Сад

Мирјана Јоцић